

Květnová revoluce 1945 kamerou Václava Kosteckého

Na konci roku 2014 získal Národní filmový archiv od dětí českého ekonoma a pozdějšího vysokého úředníka při OSN, příležitostného filmaře a fotografa Václava Kosteckého zhruba půlhodinový amatérský film. Kosteckému se v období Květnového povstání roku 1945 podařilo natočit unikátní záběry dění v pražských ulicích. Záznam pořízený na formát 8 mm byl vyčištěn, přepsán do digitální podoby a uveden v kině Ponrepo v rámci filmového cyklu *Cesty k barikádám — Pražské májové povstání* ve filmu, připomínajícího 70 let od konce druhé světové války. Kromě samotného filmového záznamu byly NFA předány Kosteckého rukopisné poznámky a fotografie, datované rovněž květnovými dny. Ty se společně s připomínkami historiků,¹⁾ využitím sekundární literatury a dostupných obrazových a zvukových materiálů staly jedním z významných zdrojů informací při identifikaci zachycených osob, míst a dějů i při následné snaze o jejich zasazení do širších dějinných souvislostí Pražského povstání. Záměrem předkládané edice je podrobný, chronologicky vedený průřez Povstáním v návaznosti na záběry z Kosteckého filmu *KVĚTNOVÁ REVOLUCE 1945*, sloužícími jako primární obrazová dokumentace. Kontextualizace Kosteckého záběrů by zejména měla usnad-

nit budoucí využití filmu pro výzkumné a vzdělávací účely. Stejnému cíli mají posloužit samostatné informativní boxy, věnující se podrobněji některým relevantním tématům hlavního textu.

Pondělí 30. dubna 1945

Kosteckého film uvozuje panorama Pražského hradu z 30. dubna 1945 (1.01). Tohoto dne byl schválen text **provolání České národní rady (1)**, který o týden později zazní v rozhlasu a současně bude zveřejněn v novinách. Státní ministr K. H. Frank pronesl noční rozhlasový projev, v němž zdůraznil sílu nacistické armády a poukázal na její význam při obraně českého území před vpádem sovětských vojsk. Upozornil rovněž, že zachování klidu je jak v českém, tak v německém zájmu. Ve stejný den Adolf Hitler ve svém berlínském bunkru spáchal sebevraždu a sovětská vojska 4. ukrajinského frontu osvobodila Ostravu.

Prahou se rozšířila fáma, že přestaly platit německé marky, což v Kosteckého filmu dokládá záběr fronty neklidných Pražanů před poštovní úřadovnou (Postamt 33) ve Slezské ulici, kde jim — jak se domnívali — budou vyměněny marky za koruny (1.03). Ve skutečnosti pouze Národní banka omezila směňování nekrytých šeků wehrmachtu a kvůli ochraně koruny přestala směňo-

1) Zvláštní poděkování náleží Stanislavu Kokoškovi z AV ČR, Jindřichu Markovi z VHÚ a Jiřímu Padevětovi, mimo jiné autorovi neocenitelné knihy *Průvodce protektorátní Prahou*.

1.01

1.02

1.03

1.04

1.05

1.06

1.07

1.08

vat marky.²⁾ Ministerstvo financí večer pro každý případ vydalo vyhlášku, že říšské marky zůstávají v platnosti. Jiná historka se váže k secesnímu paláci Koruna na dolním konci Václavského náměstí (1.04). V něm měli němečtí vojáci 4. května s Čechy směřovat své zbraně za civilní oblečení, dokud jejich aktivity neukončila razie gestapa.

Jednou z významných budov, které Kostecký zachytil, bylo posádkové Velitelství wehrmachtu v Praze (1.02) na Malostranském náměstí. Právě odtud měly být podle původních plánů nacistů řízeny bojové operace během květnových dnů. Většinu aktivit nicméně převzalo velitelství Waffen SS v Čechách a na Moravě se sídlem na Právnické fakultě. Posádkové Velitelství však stále sloužilo jako druhá nejdůležitější koordinační centrála. Záběr Právnické fakulty na náměstí Curieových (dříve Janské náměstí), s německými vojáky v popředí, Kosteckého první filmovací den uzavírá (1.05). Během povstání tvořilo posádku Právnické fakulty 150 esesáků a budovu bránilo pět tanků. Díky nim šlo o jedno z mála míst uhájených nacisty až do konce povstání.

1) Česká národní rada

Vrcholným politickým orgánem odboje byla Česká národní rada, tvořena představiteli dřívějších odbojových skupin a politických stran, ale také partyzánských jednotek nebo revolučního odbojového hnutí. Formovat se začala již na podzim roku 1944 z iniciativy probenešovské odbojové organizace Rada tří, odbojové skupiny Hnutí za svobodu, 4. ilegálního vedení KSČ, Ústřední rady odborů a komunistické organizace Předvoj. Oficiálně byla založena v dubnu 1945, kdy se zároveň bez souhlasu československé vlády, s níž měla monopolní rádiové spojení, prohlásila za zástupce košické vlády na území protektorátu. Svou činnost zahájili 5. května v místnostech záložny Svěpomoc na okraji Dlouhé třídy. Ačkoli byli v ČNR

zastoupeni členové Československé strany národně socialistické, Komunistické strany, Československé strany lidové a Československé sociální strany, stejně tak partyzáni, vojáci, drobní zemědělci nebo maloobchodníci, převahu měli zástupci komunistů a sociálních demokratů.

Úterý 1. května 1945

První májový den Václav Kostecký zahájil natáčení na Václavském náměstí, střezaném stíhačem tanků typu Jagdpanzer 38 (t) Hetzer u sochy sv. Václava (1.06 a 1.07). K tomuto bezpečnostnímu opatření se nacisté uchýlili kvůli obavám z prvomájových demonstrací. Poprvé můžeme ve filmu vidět náměstí Republiky (tehdy Hyberské náměstí 1.08), kde Kostecký stráví větší část z 5. května. Vojenský význam náměstí navyšovaly zdejší Kasárny Jiřího z Poděbrad (během okupace Hyberské kasárny 1.19), v nichž byly lokalizovány policejní útvary české policie a četnictva a kde bude během Povstání zřízeno povstalecké mobilizační centrum.

Na náměstí republiky se dále nacházela a Kosteckým byla rovněž zachycena Kreditanstalt der Deutschen (1.09), tj. německý peněžní ústav, který se neblaze podílel na arizaci židovského majetku. Na zvláštní konta této banky byly ukládány zabavené finanční prostředky. Šipka INS FREIE (DO VOLNA 1.10), jejímž záběrem první květnový den končí, směřovala obyvatele Prahy během okupace k nejbližšímu protileteckému krytu v případě bombardování města.

Prozatímní klid v pražských ulicích, jak je 1. května nafilmoval Václav Kostecký, nedával tušit, že tohoto dne propuklo povstání v Přerově, záhy potlačené jednotkami SS. Šlo o první předzvěst **celonárodního povstání** (2), do kterého se společně s Prahou postupně zapojí na 40 měst a téměř 300 obcí. První květen ukončilo večerní rozhlasové oznámení nového vůdce Německé říše, veloadmirála Karla Dönitze, o Hitlerově

2) Stanislav K o k o š k a, *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005, s. 104.

1.09

1.10

1.11

1.12

1.13

1.14

1.15

1.16

smrti. Text s touto informací byl v protektorátním tisku uveřejněn příštího rána. Den po Hitlerovi spáchal ve vůdcově berlínském bunkru sebevraždu také nacistický ministr propagandy Joseph Goebbels.

2) Pražské povstání v celonárodním kontextu

Poslední válečná ofenzíva probíhala od 22. dubna do 8. května 1945. Úmyslem Němců nebylo ustoupit, ale udržet území co nejdéle kvůli zachráně německého obyvatelstva před postupující Rudou armádou. Němci předpokládali, že se v Čechách a na Moravě ubrání minimálně do 20. května. Rovněž sovětské velení odhadovalo 20. květen jako datum, kdy by operace na našem území mohly skončit.³⁾ K převedení fronty proti Sovětům do Eisenhowerovy oblasti potřeboval Schörner pražskou komunikační křižovatku. Soustředěný úder německých sil se Praze podařilo odrazit s nezanedbatelnou pomocí venkova, kde docházelo k lokálním bojům s předstihem, a povstání tím zmařilo záměr bránit český prostor proti sovětským jednotkám a uspíšilo jednání o všeobecné kapitulaci německé armády.

Pátek 4. května 1945

Čtvrtého května Kostelecký pouze v krátkosti zachytil německý kulomet MG 42, umístěný před Němci obsazeným palácem Koruna (1.11). Jednalo se nicméně o klíčový den květnových událostí, jímž de facto **začalo Pražské povstání (3)**.

Nejen pro „velké“ dějiny mělo význam, že vrchní velitel štábu spojeneckých vojsk v Evropě, generál Dwight D. Eisenhower, udělil americkému generálu Georgi S. Pattonovi 4. května rozkaz k postupu amerických vojsk do Československa.

Až do Prahy nicméně spojenečtí vojáci z politických důvodů nepostoupili.⁴⁾

3) Začátek povstání

Spouštěcím mechanismem pro závažnější nepokoje v ulicích Prahy bylo hromadné odstraňování německých nápisů na podnicích, vyvěšování československých vlajek nebo shlukování lidí, které mnohdy přerostlo v útoky na představitele německých bezpečnostních složek. Podle neověřených zpráv měl být podnětem k těmto aktivitám telegram rozeslaný českým poštám, železničním a četnickým stanicím, který nařizoval zavedení češtiny jako jediného úředního jazyka. Přestože Němci zprávu záhy dementovali, zvěsti o ní se měly rychle rozšířit mezi český lid. K radikalizaci povstání zřejmě přispěly také pochody a transporty vězňů ze zajateckých a koncentračních táborů, evakuovaných před postupující frontou. Teprve po prvních, nikým neřízených projevech nepokojů se Česká národní rada rozhodla povstání podchytit a začít koordinovat. V obchodech a tramvajích, zdobených československými vlajkami, odmítali brát německé marky, lidé si připínali na klopky trikolóru. Hlouchky diskutujících obyvatel se shromažďovaly v ulicích a německá pořádková policie musela zajišťovat pořádek výstražnou střelbou.

Sobota 5. května 1945

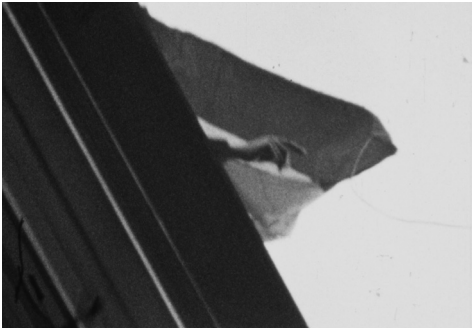
Ofenzívu povstalců proti pražské německé posádce v pátý květnový den měly zintenzivnit a vznik větších povstaleckých seskupení podnítit mimo jiné fámy o blížící se americké armádě. Jak jsme již zmínili, Václav Kostelecký 5. května filmoval primárně na náměstí Republiky, pravdě-

3) Pražské povstání v květnu 1945. Online: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/7004-prazske-povstani-v-kvetnu-1945/>>, [cit. 8. 10. 2015].

4) K důvodům podrobně viz např. přepis debaty z pořadu Historie.cs nebo rozhovor s historikem Jindřichem Markem. Jak prohráli válku. Online: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/historie-cs/297201-jak-prohrali-valku/>>, [cit. 8. 10. 2015]. Jindřich Marek, Kdyby generál Patton došel do Prahy, žili bychom jako Dánové nebo Belgičané. Online: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/jindrich-marek-kdyby-general-patton-dosel-do-prahy-zili-bychom-jako-danove-nebo-belgicane--1347348>, [cit. 8. 10. 2015].

1.17

1.18

1.19

1.20

1.21

1.22

1.23

1.24

podobně z jednoho z paláců na dnešní Revoluční ulici (tehdy Berliner Strasse). Dramatické dění v přilehlém okolí budiž dokladem, jak prozíravá jeho volba místa byla.

Na Kosteckého záběrech vidíme mimo jiné cyklistický oddíl SS (1.13 a 1.14), který později obsadí budovu rozhlasu na Vinohradech, sundávání (1.12) a přemalovávání německých nápisů (1.15 a 1.16),⁵⁾ projíždějící německé jednotky v ukořistěných francouzských tancích (1.17). Kosteckého pozornosti neunikl ani čilý ruch před Kasárnami Jiřího z Poděbrad, kde mezi devátou a desátou hodinou ráno proběhla vůbec první větší manifestace Pražského povstání. Krátce po vyvěšení údajně první vlajky v Revoluční třídě (1.18) se před Kasárnami začali shlukovat lidé (1.19). Asi stohlavý dav se na chvíli rozešel během průjezdu německých tanků (1.22). Následně se ale lidé vrátili, aby uvítali dodávku s povstanci mávajících národními trikolórami. Zřejmě šlo o motorizovanou policejní čet navrátilší se z venkovské služby (1.23).⁶⁾

Ke shazování a cupování Hitlerových podobizen (1.20 a 1.21) mělo podle dostupných pramenů dojít přibližně hodinu po poledni, tedy krátce po odvysílání první ze čtyř výzev rozhlasu k aktivnímu vystoupení proti okupační moci: „Voláme českou policii, české četnictvo a vládní vojsko na pomoc českému rozhlasu. Voláme všechno, co je české, na pomoc českému rozhlasu. Esesáci zde vraždí české lidi.“⁷⁾

Nejednalo se o první projev rezistence z budovy rozhlasu. Tradiční ranní rozhlasové vysílání bylo v 6:00 netradičně zahájeno dvojjazyčným oznámením „Je sechs hodin!“, po němž začal rozhlas vysílat pouze česky. Do repertoáru se dostaly

i dosud zakázané české pochody. Vzhledem k ovládnutí celorepublikového rozhlasu českými zaměstnanci byli Němci odkázáni na místní rozhlas. Jeho prostřednictvím policejní prezident Willy Weidemann v osm hodin ráno zakázal shromažďování více než pěti osob na ulicích a vydal požadavek, aby přestaly být odstraňovány německé nápisy. Zákaz měl přesně opačný účinek, než bylo zamýšleno — vyprovokovalo horlivé ničení německých nápisů, které vidíme i v Kosteckého filmu (1.12, 1.15 a 1.16).

Další události pátého května se odehrály bez přítomnosti kamery Václava Kosteckého. Pro úplnost si jejich chronologický průběh alespoň ve stručnosti shrňme. Od rána lidé holýma rukama odzbrojovali Němce na ulici. V devět hodin se velení vojenské skupiny Alex sešlo k pravidelné poradě v domě U Kunerlů na Staroměstském náměstí a rozhodlo se zapojit do boje. Okolo desáté hodiny vyklidily hlídky Schutzpolizei (ochranná policie) Václavské náměstí, kde bylo skupinkou povstalců na střechu převáleno německé obojživelné auto a obsazeno německé knihkupectví. Následovalo pálení knih před budovou. Jednotky „Schupo“ prostor uzavřely a kulometnými hnízdy rozdělily na tři části. V deset hodin dopoledne vnikl dav lidí do Staroměstské radnice a sesadil dosavadního primátora Aloise Říhu. Později dorazili policisté z policejního revíru v Josefské ulici. Radnice, v jejíž budově byl umístěn městský rozhlas, se díky tomu stala prvním objektem obsazeným povstanci.

V jedenáct hodin začaly vyzvánět zvony na Svatovítské katedrále, provoz na Národní třídě ustal a přihlížející lidé začali zpívat státní hymnu a provolávat slávu Benešovi. Zhruba ve stejný čas vy-

5) Hromadné odstraňování německých nápisů a vyvěšování českých vlajek započalo již 4. května. Podnět podle některých vzpomínek pamětníků přišel z pražských nádraží, nejspíš tedy šlo o spontánní reakci na zprávy, které železničáři o podobných akcích přivezli z venkova. S. K o k o š k a, c. d., s. 108–109.

6) Mohlo jít o vozy tzv. Gendarmerie-Zug (mot) Prag, motorizované četnické čtyři, která měla bojovat proti partyzánům, ale namísto toho s nimi spolupracovala. Velel jim praporčík Hošek. Viz Jindřich M a r e k, *Barikáda z kaštanů. Pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové*. Cheb: Svět křídel 2005, s. 138.

7) Zvukový záznam hlášení je dostupný na stránkách Českého rozhlasu. Alexandr P í c h a, Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. Online: <http://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/bitva/_zprava/ctyri-dny-bitvy-o-cesky-rozhlas--1392993>, [cit. 8. 10. 2015].

pukl boj o gymnázium Na Pražačce. Před polednem projížděly městem poslední tramvaje, jejichž provoz bude obnoven až 17. května. Německá ochranná policie pokračovala v zajišťování Václavského náměstí a přilehlých ulic, Na Příkopěch byl rozeznán průvod demonstrantů.

Ve dvě hodiny odpoledne se povstalcům podařilo osvobodit politické vězně z pankrácké věznice.⁸⁾ O půl třetí zahájilo v Bartolomějské ulici své působení vojenské velitelství Bartoš Karla Kutlvašra, které na svou existenci v 16:55 upozornilo také prostřednictvím rozhlasu. Okolo půl šesté se povstalcům podařilo dobýt Sokolovnu na Vinohradech a získat velké množství zbraní a munice, včetně neocenitelných pancéřových pěstí. Boj o rozhlas skončil kapitulací německých sil krátce před šestou hodinou vpoledne.

Po aktivizaci České národní rady se koordinace vojenských operací ujal kapitán Jaromír Nechanský. Autoritu ČNR před devátou hodinou večer podpořil také Hubert Ripka, státní tajemník ministerstva zahraničních věcí v londýnské exilové vládě, který vyzval Pražany, aby následovali příkazů Rady. V jedenáct hodin a tři minuty v noci byla rozhlasem vysílána výzva velitelství Bartoš: „Voláme všechny občany, aby stavěli barikády.“⁹⁾

Během prvního dne povstání se povstalcům podařilo získat značné množství zbraní a dostat pod kontrolu větší část Prahy, včetně prázdných barrandovských ateliérů, které převzala revoluční závodní rada s předsedou Vojtěchem Traplem, který bude po válce zastávat vysoké funkce v Československém státním filmu. Celkový počet pražských povstalců pátého května večer je odhadován na 16 tisíc, přičemž dohromady se bojů na české straně zúčastnilo přes 30 tisíc osob. K rych-

lému získání převahy povstalcům kromě odvahy a bojového nasazení pomohla také dezorientace německé posádky poté, co byly vypojeny telefonní linky.

Neděle 6. května 1945

Dne 6. května, kdy Václav Kostecký nenatáčel, se s pražskými povstalcí pokusily spojit jednotky **Ruské osvobozené armády (4)** generála Vlaseva, zatímco se nacisté připravovali na generální útok proti městu, kde bylo v noci navzdory neustávajícímu hustému dešti postaveno na 1600 barikád.¹⁰⁾

První výzva ke stavbě barikád z rozhlasu zazněla v noci na šestého května a zopakována byla nad ránem.¹¹⁾ Stavbu barikád měla podpořit výzva velitelství Bartoš Elektrickým podnikům, aby vyslaly tramvajové vozy na konečné zastávky a zatarasily jimi přístupy k městu. K němu zároveň od dvou hodin odpoledne začala postupovat Rudá armáda pod velením maršála Koněva.

Již okolo páté hodiny ráno začal útokem tří německých tanků z Pařížské ulice třídní **boj o Staroměstské náměstí (5)**. Od rána Němci útočili také na Pankrác, s přestávkami se bojovalo na Smíchově, na Letné, na Žižkově, v Hostivaři, Vršovicích a v Podbabě. Bojům neunikl ani Pražský hrad, jehož horní patro před pátou hodinou odpoledne zasáhl dělostřelecký granát. Německou pumou byla zasažena budova rozhlasu na Vinohradech, v důsledku čehož muselo být vysílání přerušeno a hlasatelé se přemístili nejprve do budovy vysílače ve Strašnicích, poté (7. května) do studia X v budově Husova sboru na Vinohradech.

Ačkoli 6. květen připadl na neděli, pekárny začaly od rána pracovat naplno, aby mohly zásobo-

8) Takto přenesl situaci před pankráckou věznicí na plátno Otakar Vávra v dobové tendenčním filmu *Osvobození Prahy* (1975).

9) S. K o k o š k a, c. d., s. 138. Příp. Tomáš J a k l, *Bojiště a barikády Pražského povstání*. Praha — Litomyšl: Paseka 2014, s. 16.

10) První barikády ve vnitřním městě začali Pražané stavět spontánně již pátého května odpoledne. Podle poválečného úředního šetření podplukovníka Jana Soukupa z ministerstva národní obrany z Národního výboru hlavního města Prahy bylo v průběhu povstání postaveno 1583 barikád, na jejichž budování se použilo 254 tisíc čtverečních metrů dlažby. S. K o k o š k a, c. d., s. 140. Viz T. J a k l, c. d., s. 22.

11) Miloslav D i s m a n, *Hovoří Praha*. Praha: Svoboda 1985, s. 119.

vat bojovníky, pro něž byly zřizovány také zvláštní vývařovny. Rozdávání jídla, nápojů a cigaret bojujícím povstalcům nechybí ani v Kosteleckém filmu (1.31 a 1.32). Podobnou solidaritu projevili lékárníci, vydávající povstalcům zdarma léky, obvazy a další zdravotnický materiál.

Přes dílčí úspěchy se nacistům zatím nepodařilo obsadit trojici strategicky významných lokací, Václavské náměstí, Staroměstské náměstí a Hradčany. Pod kontrolou povstalců nadále zůstával celý pravý břeh Vltavy s výjimkou Vítkova.

4) Ruská osvobozenecká armáda

Ruská osvobozenecká armáda (ROA) byla ozbrojenou složkou Komitétu pro osvobození národů Ruska (KONR), emigrantského politického orgánu, který vznikl pod dohledem wehrmachtu a SS na podzim 1944 v Praze. Nacisté v něm sjednotili sovětské emigranty a přeběhlé či zajaté vojáky Rudé armády a ozbrojili je ke společnému boji proti bolševismu. Pod velením generála Vlasova a dohledem wehrmachtu KONR na přelomu let 1944 a 1945 vycvičil a vyzbrojil dvě vojenské divize. V lednu 1945 pak Hitler jmenoval Vlasova vrchním velitelem ruských ozbrojených sil. Od jara 1945 bojovali tzv. vlasovci pod německým velením a v německých uniformách proti sovětské armádě. Do protektorátu byli posláni na konci dubna 1945. Měli se připojit ke skupině armád Střed polního maršála Schörnera. V předtuše blížícího se konce války a z obav ze sovětské odplaty ovšem přesun na východ odmítli. Dali přednost americkému zajetí. V oblasti Berounska a Kladenska štáb divize zaslechl volání Českého rozhlasu o pomoc. Vlasov i Buňačenko doufali, že pomohou-li Praze, napraví svou reputaci vlastizrádců a nakonec budou zajati Američany, jejichž brzký příchod do hlavního města mylně předpokládali.

5) Boj o Staroměstské náměstí

Komplex radničních budov s rozhlasovým vysílačem městského rozhlasu, podzemními chodbami, kryty a telefonní ústřednou byl významným organizačním bojovým střediskem. Pátého května v poledne, poté, co byly Staroměstská radnice, Nová radnice a Nová úřední budova obsazeny povstanci, převzal vedení magistrátu Národní výbor Praha a na radnici byla vyvěšena československá vlajka. Intenzivní boje o budovy magistrátu započaly již 5. května odpoledne a trvaly až do podvečerních hodin. V neděli 6. května dopoledne bylo rozhodnuto zabarikádovat přístupové ulice vedoucí k náměstí. Vynechána byla Pařížská ulice, kde by bylo stavění barikád kvůli blízkosti velitelství Wafen SS v budově Právnické fakulty příliš riskantní. Nejsilnější úder zahájili Němci 8. května ráno. Střelbě tanků a pěchoty podlehl střecha radniční věže, orloj, arkýř a nakonec celé severovýchodní křídlo. Na hašení nezbýval kvůli neustávající palbě čas. Okolo čtvrté hodiny odpoledne se zřítila střecha radniční věže a obránci se stáhli na Malé náměstí. Po zastavení bojů bylo kompletně zničené severní a východní křídlo radnice.

Pondělí 7. května 1945

Generální útok proti městu ze severu, severovýchodu a z jihu nacisté zahájili 7. května. Tento den je minimálně na filmových záběrech Václava Kosteleckého nejdramatičtějším dnem povstání. Kritická byla situace zejména ve směru Kobylisy — Trojský most — Vysočany — Karlín — Žižkov. Povstanci se pod tlakem Němců pronikajících do centra města ze severovýchodu museli stáhnout do defenzivy. K jejich oslabení přispěl ústup vlasovců poté, co se generálu Buňačenkovi nepodařilo s ČNR vyjednat podmínky oboustranné výhodné spolupráce.

Kosteckým natočené barikády (1.24), jejichž základ tvoří tři německé vojenské osobní automobily, se nacházejí na Vinohradské třídě (za protektorátu Schwerinova).¹²⁾ Další barikády, vy-

1.25

1.26

1.27

1.28

1.29

1.30

1.31

1.32

budované z tramvajových vozů, jsou z Korunní ulice (1.26). Díky autorově pohotovosti lze ve filmu zahlédnout také dvě stíhačky (1.25), zřejmě Messerschmitt Bf 109, přelétající nad vinohradskou vodárenskou věží.¹³⁾ Při bombardování centra Prahy německými bitevními letouny bylo zasaženo Hybernské nádraží (dnes Masarykovo), domy na Václavském náměstí nebo Národní muzeum.

Pokud budeme vycházet ze zápisků Václava Kosteckého, mimořádně cenné jsou záběry z náměstí Míru. Kostecký si zapsal, že jde o vlasovce mířící na náměstí Jiřího z Lobkovic (1.27). Věrohodnost tohoto poznatku násobí skutečnost, že na Lobkovicově náměstí probíhal od pátého května boj o budovu reálného gymnázia, v té době sloužícího jako lazaret SS, a právě díky podpoře vlasovců s děly a minomety se povstalcům podařilo německou posádku přimět ke kapitulaci.

Pozoruhodná historie se váže k budově Valdek na náměstí Míru, „ozdobené“ nacistickou vlajkou, ze které byl vystřižen hákový kříž (1.28). Provozovatelem paláce s kavárnou a kinosálem byl od roku 1940 SS-Obersturmbannführer Rudolf Fuhrmann, který kino v lednu 1943 přejmenoval na Astorii (1.29). V červenci 1945 se z něj stal opět Valdek.¹⁴⁾

Dokladem snahy organizovat stále z velké části nekoordinované povstání a současně důkazem o neinformovanosti Pražanů, doufajících přednostně v brzký příchod spojenecké, nikoli sovětské armády, je oznámení z titulní strany Nedělního listu z 6. května 1945, vyvěšované ve filmu přímo panem Kosteckým na zeď domu (1.30). Text oznamuje vstup spojenců na československé území a naznačuje brzké ukončení bojů.

O změnu neblahého vývoje událostí se pokusili členové vojenského velitelství Bartoš, kteří začali hodinu po poledni jednat s K. H. Frankem o všeobecné kapitulaci německých jednotek. Frank odmítl. Přestože další jednání probíhala v průběhu celého dne, strany se nedohodly. Úspěšnější bylo jednání v Reměši, kde tohoto dne došlo za přítomnosti amerického generála Waltera Smitha, sovětského generála Ivana Susloparova, francouzského generála Françoise Seveze a německého generála Alfreda Jodla k podepsání kapitulacího protokolu, podle něhož měly do půlnoci 8. května všechny německé jednotky složit zbraň.¹⁵⁾

Úterý 8. května 1945

Podepsání kapitulace neznamenal konec bojů. Prahu čekaly ještě téměř dva dny neklidu. Osmý květen byl kvůli silícímu tlaku nacistů kritickým dnem povstání. Soustředěním hlavního náporu na centrum města se Němcům podařilo probíjet na Václavské a Staroměstské náměstí. Tam Václav Kostecký stráví teprve poslední část dne, který zahájil jako účastník přísahy nastoupených členů **revolučních gard** (6) na Vojenském velitelství Velké Prahy „Bartoš“ v Bartolomějské ulici (1.33).

Staroměstskou radnici, hořící od odpoledních hodin po zásahu střechy granátem z tankového stíhače Jagdpanzer 38 (t) Hetzer,¹⁶⁾ Václav Kostecký natočil nejprve z vyhlídky, kterou ve svých zápiscích označuje neurčitým „Belle Vue“ (1.34). Navečer se ovšem vydal přímo k hořící budově a se svou kamerou byl svědkem toho, jak se k zemi hroutí zasažená radniční věž (1.35) nebo marné snahy hasičů uhasit požár (1.37) dnes

12) T. J a k l, c. d., s. 60–61 a 185.

13) Peter K a š š á k, Michal P l a v e c, Filip V o j t á š e k, *Praha v plamenech. Nálety na hlavní město za druhé světové války*. Cheb: Svět křídel, 2008, s. 412–413.

14) Jaroslav Č v a n ě a r a, Miroslav Č v a n ě a r a, *Zaniklý svět stříbrných plátů. Po stopách pražských biografů*. Praha: Academia, 2011, s. 107–108.

15) Na Stalinovu žádost byla bezpodmínečná vojenská kapitulace podepsána ještě jednou, devátého května 16 minut po půlnoci v Berlíně, kterému jakožto městu dobytému Sověty náležel zvláštní symbolický význam.

16) Alexandr, P í c h a, *Před 65 lety vypuklo Pražské povstání*. Online: <http://www.rozhlas.cz/archiv/1945/_zprava/pred-65-lety-vypuklo-prazske-povstani--728699>, [cit. 8. 10. 2015].

1.33

1.34

1.35

1.36

1.37

1.38

1.39

1.40

již neexistujícího severního křídla Radnice. Boj u Radnice se znovu rozhořel kolem osmé hodiny ráno. V bezprostředním boji o radniční budovy padlo 19 povstalců. Kromě severního křídla a východní části Radnice vyhořel také městský archiv se vzácnými dokumenty.

Ubránit Radnici si za hlavní cíl stanovila skupina Matylda, která za své jméno vděčí Matyldě Špurkové, dívce přecházející v jednom ze záběrů z Kosteckého filmu přes náměstí (1.36). Do obrany historicky cenné budovy se zapojila i více než stovka partyzánů z Hořovic. Také ty můžeme vidět v Kosteckého filmu (1.38).

V noci na osmého května propukly nové boje na přístupech ke Smíchovu a v Pankráci. Nejkritičtější chvíle nastaly na hranici Karlína a Starého Města. Po čtvrté hodině ráno se přes barikády přehnal osm německých pancéřových vozů, které vjely na náměstí Republiky a začaly ostřelovat Kasárny Jiřího z Poděbrad. Obrana města se pod náporom německého útoku, podporovaného dělostřeleckým a leteckým bombardováním, začala hroutit po sedmé hodině ráno.

Před jedenáctou hodinou se do budovy Ústředního sociálního ústavu v Bartolomějské ulici ke kapitulárnímu jednání s ČNR dostavil generál Rudolf Toussaint, zplnomocněnec německé brané moci v protektorátu, jehož syn byl zajat povstalci. Jednání bylo obnoveno v 13:45, když se Toussaint vrátil do Bartolomějské po neúspěšné snaze zajistit zastavení bojů. Dohoda mezi ČNR a Toussaintem o odchodu německých vojsk z Prahy byla podepsána ve čtyři hodiny odpoledne. Její celý název zněl Protokol o provedení formy kapitulace německých branných sil. Odchod německých vojáků měl být zahájen v 18:00. Střelba přesto na některých místech Prahy kvůli neinformovanosti i fanatismu na obou bojujících stranách pokračovala.

Osmý květen byl posledním dnem, kdy velení německých armád Střed předpokládalo, že by se mohlo podařit prolomit obranu Prahy, k čemuž ale nedošlo. Také tato skutečnost přispěla k vydání rozkazu ustupovat na západ směrem k Američanům.

6) Revoluční gardy

Oficiálně se jako Revoluční gardy označovaly orgány vojenské komise ČNR, jimž Němci s bílými prapory mohli skládat své zbraně. Ozbrojenci s trikolórou či bílými páskami, na nichž bylo červeně napsáno „RG“, se poprvé objevili na jaře 1945, kdy moravská odbojová organizace Rada tří ve spolupráci s ilegální skupinou Národní odbořové ústředny připravila koncept budoucího povstání. Základ měly tvořit dělnické jednotky, označované jako Revoluční gardy teprve od května. Vojenskému velitelství Velké Prahy podléhaly různé vojenské jednotky, které se v závěru povstání sloučily právě do revolučních gard. Jejich úkolem bylo střežit Prahu během povstání a následně zajišťovat bezpečí v pohraničí. S tím, jak se obnovovaly ozbrojené síly osvobozené Československé republiky, jejich význam klesal, až byly v srpnu 1945 zcela rozpuštěny. Mužstvo bylo zčásti odesláno do jednotek armády, zčásti převedeno do nově vznikajícího Sboru národní bezpečnosti.

Středa 9. května 1945

První tanky Rudé armády (7) se na okraji Prahy objevily před třetí hodinou ráno 9. května. Před devátou je v ulici Na Příkopě nadšeně uvítali Pražané. Po desáté hodině přijal generál Kutlvašr sovětského generála Rybalka v Bartolomějské ulici. Oficiální uvítání Rybalka pražským lidem, jak jej zachytili filmaři zpravodajského filmu, se okolo jedné hodiny odehrálo na dobytém Trojském mostě.

S ohledem na úlevu, kterou příjezd sovětských vojsk představoval, by nás nemělo překvapit, že většinu filmového materiálu Václav Kostecký v tento den spotřeboval právě na ně. Devátý květen v Kosteckého filmu začíná setkáním s vojáky Rudé armády na Křižovnickém náměstí (1.39), kde zároveň vidíme zapojení Němců, donucených na znamení potupy k vyzutí (1.41), do prací na odklizení barikád (1.40).

Kostecký, těžící ze své znalosti ruského jazy-

1.41

1.42

1.43

1.44

1.45

1.46

1.47

1.48

ka, se následně zúčastnil manifestační jízdy jednoho z ruských tanků (1.42 a 1.44) centrem Prahy přes Karmelitskou, Újezd a most Legií, dále kolem Národního divadla a přes Národní třídu. Předzvěstí politického směřování republiky v následujících letech je vedle nadšeného přijetí Sovětů jako osvoboditelů země například titulní strana ilegálního periodika *Pěst*, na které vedle sebe vidíme tváře prezidenta Beneše a maršála Stalina (1.43).

Přestože město během dopoledne opustila poslední německá kolona složená převážně z pražské posádky SS, došlo ještě k několika střetům především v oblasti Zlíchova, Pankráce a Dejvic, ale také na Prašném mostě, Klárově nebo v Dejvicích. Ke znejistění občanů přispělo polední varování Českého rozhlasu, že Němci možná podniknou letecký nálet na Prahu poté, co shodili pumy na Nymburk a Mělník. Zmiňované nálety ve skutečnosti provedly sovětské bitevníky IL-10. Jednalo se o výsledek snahy Sovětů zabránit německým vojákům v ústupu ničením komunikací.

7) První ruské tanky

První sovětské tanky se na okraji Prahy objevily před třetí hodinou ráno 9. května. Jednalo se o 62. a 63. gardovou tankovou brigádu 4. gardové tankové armády generála Leljušenka. O hodinu později do Kobylis a Tróje pronikla 69. mechanizovaná brigáda a 50. motocyklový pluk 3. gardové tankové armády generála Rybalka.¹⁷⁾ Od severozápadu postupovaly jednotky 10. gardového tankového sboru generála Jemeljanoviče. O půl páté ráno přejížděly první tanky T-34 Trojský most a přes Holešovice a Dejvice mířily do centra města. Na Malou Stranu se Chotkovou ulicí dostal jako první tank č. 24 od 63. tankové brigády, jemuž velel poručík Gončarenko. Na Klárově se tank octnul před hlavními dvou stíhačů tanků Hetzer, které kryly ústup zbytků německé armá-

dy. Tank č. 24 se tak stal jediným zničeným tankem Rudé armády v Praze.¹⁸⁾

Čtvrtek 10. května 1945

Hlavní událostí desátého května byl přílet části československé vlády z Košic ve složení: Klement Gottwald (místopředseda vlády), Zdeněk Fierlinger (předseda), Ludvík Svoboda (ministr národní obrany) a Václav Nosek (ministr vnitra). Václav Kostecký zaznamenal čekání na vládní delegaci (1.47) i její průjezd ulicí Na Příkopě (1.48). Členové vlády pokračovali v jízdě až na Pražský hrad, kde se konala jejich první společná schůze. Před touto slavnostní událostí se Kostecký pohyboval v horní části Václavského náměstí, kde natočil Hitlerovu mládež přinucenou k úklidovým pracím (1.46), sochu sv. Václava a trosky domu čp. 812 na nároží Václavského náměstí a Krakovské ulice (1.45), kde bude v 50. letech postaven výstavní Dům potravin s výběrovými restauracemi.

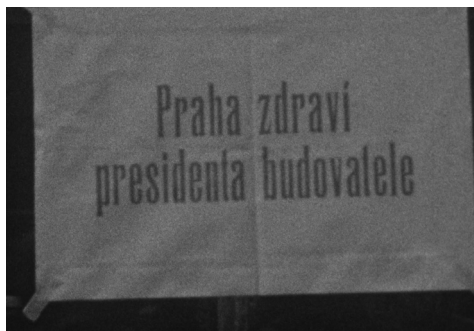
Středa 16. května 1945

Poslední záběry Kosteckého filmu zachycují náladu v pražských ulicích před a během návratu prezidenta Beneše do vlasti. Slavnostní jízdu prezidentského kabrioletu s Edvardem Benešem a jeho manželkou Hanou přes Václavské náměstí (1.52) předjímají nápisy ve výlohách obchodů jako „Praha zdraví presidenta budovatele“ (1.49) a „Vítáme vás!“ (1.50) nebo titulní strana za protektorátu zakázaného Rudého práva, na níž čteme „Praha dnes uvítá svého presidenta“ (1.51). Poté, co projela Václavské náměstí, pokračovala Benešova kolona přes Pařížskou třídu, Smetanovo náměstí a Křižovnickou ulicí na Karlův most až k Pražskému hradu. Jak patrné z jiných textů, naděje Pražané upírali (a vděk vyjadřovali) nejen Benešovi, ale též Rudé armádě a Stalinovi.

České květnové povstání mělo lidový charakter a živelný průběh. Vojenské velitelství Velké Prahy

17) Jan Boris Uhlíř, *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005, s. 176.

18) S. Kokoška, c. d., příloha 7.

1.49

1.50

1.51

1.52

a Policejní ředitelství v Praze identifikovaly do 30. prosince 1945 celkem 1 693 mrtvých českých bojovníků a 2 938 raněných osob (z toho 1 575 těžce).¹⁹⁾ Podle nejnovějších výzkumů padlo z 31 300 povstalců, kteří se aktivně zapojili do boje s nacisty a do obrany města, více než 2 898.²⁰⁾ Rozsah škod způsobených povstáním byl odhadnut na čtyři miliardy a čtyři sta milionů Kčs.²¹⁾ Boje poškodily 3 074 objektů, z nichž bylo zcela zničeno 51 a velmi těžce poškozeno 314.²²⁾ Díky odvaze lidí jako Václav Kostecký, kteří se navzdory hrozcímu nebezpečí vydali s kamerami a fotoaparáty do ulic, máme k dispozici jedinečný historický pramen, díky němuž si za těmito čísly můžeme

představit konkrétní tváře, místa a činy. Skutečnost, že nám sledování KVĚTNOVÉ REVOLUCE 1945 při vědomí historických souvislostí poskytuje základní přehled o začátku, průběhu a konci Pražského povstání, je zejména dokladem jedinečnosti filmových záběrů Václava Kosteckého.

Martin Šrajer

Výzkum a práce na textu byly podpořeny Ministerstvem kultury ČR z programu Institucionální podpory na dlouholetý koncepční rozvoj výzkumných organizací (IP DKRVO) v roce 2015.

19) *Pražské barikády v květnu 1945 v dějinném kontextu*. Online: <<http://www.vhu.cz/prazske-barikady-v-kvetnu-1945-v-dejinnem-kontextu/>>, [cit. 8. 10. 2015].

20) *Pražské povstání přineslo na tři tisíce obětí, ukazují nové seznamy*. Online: <<http://www.ceska televize.cz/ct24/domaci/307535-prazske-povstani-prineslo-na-tri-tisice-obeti-ukazuji-nove-seznamy/>>, [cit. 8. 10. 2015].

21) Miroslav Broft, Oldřich Mahler, *Praha v květnu 1945*. Praha: Panorama 1985, s. 200.

22) Kol. autorů, *Dějiny Prahy, sv. II., od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. Praha: Paseka 1998, s. 413.

Použitá literatura

- Karel Bartošek, Toman Brod, *Pražské májové povstanie 1945*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha 1962.
- Karel Bartošek, *Pražské povstání 1945*. Praha: Naše vojsko 1965.
- Miroslav Bouček, Aloisie Horáková, Jaroslava Pelikánová, Karel Šibrava, *Praha v revolučních přeměnách 1945/1948*. Praha: Panorama 1988.
- Miroslav Broft, *Pražská operace*. Praha: Naše vojsko 1985.
- Miroslav Broft, Oldřich Mahler, *Praha v květnu 1945*. Praha: Panorama 1985.
- Jaroslav Čvančara, Miroslav Čvančara, *Zaniklý svět stříbrných pláten. Po stopách pražských biografů*. Praha: Academia 2011.
- Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. Praha — Litomyšl: Paseka 1998.
- Miloslav Disman, *Hovoří Praha*. Praha: Svoboda 1985.
- Karel Dokočil, *Srdce Prahy v plamenech. 106 snímků Oldřicha Smoly z květnové revoluce*. Praha: Universum Č. A. T. 1946.
- Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944–1945*, sv. II. Praha — Litomyšl: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR — Paseka 2009.
- Jiří Frajdl, *České povstání v květnu 1945: studijní texty*. Praha: Křesťanskosociální hnutí 2005.
- Jan Gebhart – Jan Kuklík, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XV. b 1938–1945. Praha – Litomyšl: Paseka 2007.
- Hlavní muž Pražského povstání — za pomoc Praze byl „po zásluze“ potrestán. Online: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/138044-hlavni-muz-prazskeho-povstani-za-pomoc-praze-byl-po-zasluzepotrestan/>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Petr Hofman – Jaroslav Hrbek – Stanislav Kokoška – Zdenko Maršálek – Jan Němeček – Vít Smetana, *Nultá hodina? Československo na jaře 1945 ve strategických souvislostech*. Praha: Euroslavica 2011.
- František Hrubín (ed.), *Památník Pražského povstání 1945*. Praha: Knihovna práce 1946.
- Tomáš Jakl, *Bojiště a barikády Pražského povstání*. Praha – Litomyšl: Paseka 2014.
- Tomáš Jakl, *Květen 1945 v českých zemích. Pozemní operace vojsk Osy a Spojenců*. Miroslav Bílý: Praha 2004.
- Karel Kaplan, *Československo v letech 1945–1947*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991.
- Karel Kaplan, *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha: Panorama 1990.
- Peter Kaššák – Michal Plavec – Filip Vojtěšek, *Praha v plamenech. Nálety na hlavní město za druhé světové války*. Cheb: Svět křídel 2008.
- Jan Kaplan – Callum MacDonald, *Praha ve stínu hákového kříže. Pravda o německé okupaci 1939–1945*. Praha: Melantrich 1995.
- Jaroslav Kládiva, *Kultura a politika 1945–1948*. Praha: Svoboda, 1968.
- Bohumil Kobliha, *Šest dní, kdy národ věděl: pražské povstání 1945*. Praha: Agentura Pankrác 2005.
- Stanislav Kokoška, *Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005.
- Jakub Končelík – Petr Orság – Pavel Večeřa, *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál 2010.
- Václav Kural – Zdeněk Štěpánek, *České národní povstání v květnu 1945*. Praha: Karolinum 2008.
- Květen 1945*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury 1960.
- Jiří Leschtina – Stanislav Kokoška, Bitva, v níž kapitán velel generálům. Online: <<http://archiv.ihned.cz/c1-16099670-stanislav-kokoska-bitva-v-niz-kapitan-velel-generalum>>, [cit. 8. 10. 2015].

- Jindřich Marek, *Akce „rozhlas“*. Online: <<http://www.vhu.cz/akce-rozhlas/>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Jindřich Marek, *Barikáda z kaštanů. Pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové*. Cheb: Svět křídel 2005.
- Jindřich Marek, Geneze vojenského velitelství „Alex“ a jeho vliv na události v květnu 1945. *Historie a vojenství* 56, 2007, č. 4, s. 70–88.
- Jindřich Marek, *Pražské barikády v květnu 1945 v dějinném kontextu*. Online: <<http://www.vhu.cz/prazske-barikady-v-kvetnu-1945-v-dejinnem-kontextu/>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Jindřich Marek, Šefíkovy sólokapr. Příběhy spojeneckých novinářů a vojáků z května 1945. Cheb: Svět křídel 2002.
- Jindřich Marek, Vojenská odbojová skupina „Bartoš“ a její přípravy Pražského povstání. *Historie a vojenství* 54, 2005, č. 4, s. 74–89.
- Pavel Maršálek, *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945*. Praha: Auditorium 2012.
- Jiří Padevět, *Průvodce protektorátní Prahou. Místa — události — lidé*. Praha: Academia, Archiv hlavního města Prahy 2014.
- Ivo Pejšoch – Jaroslav Rokoský – Prokop Tomek, *Od svobody k nesvobodě 1945–1956*. Praha: Vojenský historický ústav 2011.
- Perzekuce za nacistické okupace*. Online: <<http://www.ustrcr.cz/cs/perzekuce-za-nacisticke-okupace>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Alexandr Pícha, *Před 65 lety vypuklo Pražské povstání*. Online: <http://www.rozhlas.cz/archiv/1945/_zprava/pred-65-lety-vypuklo-prazske-povstani--728699>, [cit. 8. 10. 2015].
- Karel Plíčka, *Praha ve fotografii*. Praha: Orbis 1968.
- Albert Pražák, *Pražské květnové povstání roku 1945*. Online: <<http://www.sds.cz/view.php?cislocanku=2006050801>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Pražské povstání 5. – 9. května 1945. Boj o Staroměstské náměstí a o radniční budovy*. Online: <<http://www.ahmp.cz/povstani/povstani.html>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Pražské povstání v květnu 1945*. Online: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/7004-prazske-povstani-v-kvetnu-1945/>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Přepis konference „České národní povstání 1945“ ze dne 31. 1. 2012. Online: <http://www.senat.cz/cinnost/konference_seminare/cnp/prepis_konference.php?ke_dni=1.2.206&O=10>, [cit. 8. 10. 2015].
- Zdeněk Roučka, *Skončeno a podepsáno. Drama Pražského povstání*. Plzeň: ZR&T 2003.
- Otto Růžička, Stanislav Vobořil, *Pražský květen 1945–1965*. Praha: Orbis 1966.
- Lucie Strašíková, *Květen 1945: Emoce přehlušily strach — lidé vzali moc do svých rukou*. Online: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/174923-kveten-1945-emoce-prehlušily-strach-lide-vzali-moc-do-svych-rukou/>>, [cit. 8. 10. 2015].
- Rudolf Ströbinger, *Poker o Prahu. Posledních 100 dní protektorátu*. Olomouc: Votobia 1997.
- Josef Sudek, *Praha*. Praha: Svoboda 1948.
- Jan Boris Uhlíř, *Bomby na Prahu. Nálety z roku 1945 objektivem Stanislava Maršála*. Praha: Prostor 2011.
- Josef Voříšek, *Praha 1945: očima fotografa*. Cheb: Svět křídel 2013.
- Stanislav Zámecník, *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha: Naše vojsko 2006.
- Pavel Žáček, Jaromír Nechanský a Pražské povstání. *Historie a vojenství* 54, 2005, č. 2, s. 4–18.
- Pavel Žáček, *Kasárna na levém břehu. Smíchov a okolí v pražském povstání 1945*. Cheb: Svět křídel 2003.

Copyright of Iluminace is the property of Narodni Filmovy Archiv and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.